

Den Haag, November 1578

Geachte Mevrouw of Heer,

Mijn naam is Paulus Buys. Ik ben landsadvocaat van het gewest Holland en voorzie de Statenvergadering van juridisch en politiek advies. De afgelopen maanden zorgt de opmars van de Spaanse troepen voor grote zorg bij de afgevaardigden. Zij willen toestanden zoals we die in onder meer Naarden, Haarlem en Leiden hebben gekend hoe dan ook voorkomen. Gezien de ontwikkelingen is daarvoor de samenwerking tussen alle noordelijke gewesten gewenst. Om ons hoofd boven water te houden, zullen wij gezamenlijke afspraken moeten maken. Anderzijds hechten de gewesten aan het behoud van hun privileges.

Ik verzoek u mij van uw wijze raad te voorzien in deze kwestie en vraag uw aandacht voor de volgende zaken:

- Met welke argumenten kan ik de andere gewesten of steden overreden om deel te nemen aan een militair samenwerkingsverband?
- Kunt u mij aangeven op welke punten wij tot overeenstemming zullen moeten komen? Ik denk hierbij enerzijds aan de financiering van de militaire strijd en anderzijds aan bijvoorbeeld religieuze zaken die moeten worden besloten.
- Kunt u mij, met uw kennis van de geschiedenis, enkele voorbeelden voorleggen van eerdere verbonden die zijn gesloten? Daarbij vraag ik u vooral voorbeelden te kiezen waarbij de balans tussen gemeenschappelijke afspraken en gewestelijke vrijheden een rol spelen.

Ik zie uw antwoord graag spoedig tegemoet en ben u bij voorbaat erkentelijk voor de moeite die u zich wil getroosten. De gewesten rekenen op u!

Hoogachtend,

Paulus Buys

Landsadvocaat gewest Holland.

Chronologisch overzicht 1572 – 1578:

1 april 1572: Onder leiding van de radicale calvinist Willem van der Marck, heer van Lumey, bereiken de geuzen de haven van Den Briel. In de maanden daarna lukt het deze groep om controle over de waterwegen de Schelde, Maas, Rijn en Zuiderzee te krijgen. Steden in Holland en Zeeland scharen zich – al dan niet gedwongen – achter de radicale geuzen en kiezen daarmee de zijde van Willem van Oranje.

19 juli 1572: de gewestelijke staten van Holland komen op eigen initiatief bijeen. Daarmee overtreden zij de regel dat alleen de graaf van Holland, de stadhouder of de vorst zelf hiertoe mag oproepen. Bovendien nemen zij een aantal besluiten waartoe zij niet gerechtigd zijn: **1)** Zij benoemen Willem van Oranje als stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht en maken hem legeraanvoerder. Oranje is in 1567 door Alva uit deze functie gezet. Nu accepteert hij vanwege de mogelijke financiën voor de opstand die hij vanuit deze functie kan binnenhalen. **2)** Oranje verleent de staten het recht om eigenmachtig bijeen te komen. **3)** De Staten krijgen instemmingsrecht in politieke en religieuze aangelegenheden. **4)** De Staten accepteren door Oranje opgelegde belastingen die het leger van de nodige financiën voor de strijd moet voorzien. In praktijk blijkt de inning vrijwel onuitvoerbaar. **5)** De Staten spreken af nooit onafhankelijk van elkaar te onderhandelen met Duitse vorsten, Engeland, Frankrijk of welk ander land of vorst ook. **6)** De Zeeuwen heffen konvooi- en licentiegelden voor de in- en uitvoer van producten uit Vlaanderen. **7)** De Staten accepteren Oranjes voorstel voor een religievrede. Dit houdt in dat zowel de katholieken als calvinisten vrijheid van geloof hebben en hun erediensten in het openbaar mogen houden.

1573: De Spanjaarden voeren strafexpedities uit tegen steden in Holland en andere gewesten. Zij plunderen de steden Mechelen, Zutphen en Naarden. Haarlem moet na een maandenlange belegering toegeven aan de Spaanse druk. De opmars van de Spanjaarden gaat met zeer veel geweld en wreedheden gepaard.

1573: De Staten van Holland en Zeeland reageren op de Spaanse strafexpedities door de katholieke eredienst te verbieden en slechts het calvinistische geloof toe te staan. Wel is er sprake van gewetensvrijheid: katholieken die in besloten kring hun geloof belijden zullen niet worden vervolgd.

1573: De geuzen lukt het om vanaf de Zuiderzee het Spaanse beleg van Alkmaar te breken. De eerste grote overwinning op de Spanjaarden is een feit.

3 oktober 1574: Door inundatie van grote delen van (Zuid-)Holland lukt het de geuzen om het beleg van Leiden te breken en de bevolking na een jaar van de Spanjaarden te bevrijden.

8 februari 1575: Als blijk van waardering voor het heldhaftig verzet tijdens de Spaanse belegering wijst Oranje de stad Leiden een universiteit toe. Deze krijgt de taak toekomstige bestuurders voor de Hollands-Zeeuwse Unie op te leiden en moet een intellectueel bolwerk tegen tirannie en religieuze onderdrukking worden.

1575: Filips II moet zijn aandacht voortdurend over twee fronten verdelen: de gewesten in het noorden en de aanvallen van de Turken in het zuiden. De Spanjaarden kunnen het geld niet meer opbrengen om soldij uit te keren. Spaanse huurlingen trekken daarop plunderend door verschillende Vlaamse steden. Onder meer Antwerpen wordt met de Spaanse Furie zwaar getroffen.

8 november 1576: Ondertekening Pacificatie van Gent. Alle 17 gewesten verenigen zich in hun verzet tegen de Spaanse overheerser. Zij besluiten tot eenheid van militie en religie. Dat betekent dat zij een gezamenlijk leger op de been zullen brengen door de invoering van centrale belastingen en via een verdeelsleutel op basis van inwoners. Op religieus vlak spreekt men – op voorspraak van Oranje – een religievrede af waarbij er vrijheid van godsdienst is en zowel de katholieke als calvinistische eredienst mag worden gehouden. In de gewesten Holland en Zeeland blijft het calvinisme de leidende godsdienst.

1577: In Sevilla arriveert de grootste voorraad zilver uit Amerika tot dan toe. Het stelt Filips II in staat de oorlog in de gewesten te hervatten. Zijn nieuw aangestelde landvoogd Don Juan verovert in januari 1578 Gembloers, vlak bij Brussel. Uit angst voor verwoesting zetten andere steden in Vlaanderen, Limburg en Henegouwen hun poorten open voor de Spanjaarden. Don Juan heerst in korte tijd over een groot deel van het zuid-oosten der Nederlanden.

1577 – 1578: In diverse Vlaamse steden grijpen radicale calvinisten de macht, nadat zij zich bij het uitroepen van de Pacificatie van Gent de morele winnaar voelen. Oudenaarde, Kortrijk, Hulst, Brugge en Leper worden door de calvinisten onder handen genomen. Het drijft de katholieke stadbestuurders in de armen van Don Juan die met zijn troepen bescherming kan bieden. Juans opvolger Farnese bindt de zuidelijke gewesten aan zich in de Unie van Atrecht.

1578: Spaanse troepen rukken vanuit Limburg op richting Gelre en Overijssel. Hollandse en Zeeuwse troepen nemen uit voorzorg de katholieke steden Kampen (juli) en Deventer (november) in.

Antwoordenmodel:

1) Argumenten om een verbond te sluiten zijn:

- De opmars van de Spaanse troepen via Limburg naar Gelre en Overijssel (1577) (*waardoor de weg naar Holland en Zeeland open kan komen te liggen*)
- Het wegvallen van de steun van de zuidelijke gewesten door enerzijds gebiedsverlies (1577) en anderzijds het optreden van de radicale calvinisten (1577 – 1578)
- Het voorkomen van de plunderingen van steden in de opstandige gewesten, zoals in 1573 – 1574 (Haarlem, Naarden, Zutphen, Leiden, etc.)

2) De onderdelen waarop overeenstemming bereikt moet worden:

- Politiek: 1) wie wordt de opperbevelhebber leger / accepteren gezag Willem van Oranje 2) afbakenen gezamenlijke (buitenlandse politiek / bepaalde belastingen / religievrede (?)) en gewestelijke (rechtspraak / religievrede: geloofsvrijheid of gewetensvrijheid) taken en bevoegdheden 3) accepteren Staten-Generaal als soeverein.
- Financieel: 1) acceptatie enkele centrale belastingen om financiering leger op te kunnen brengen 2) systeem van bedes om op basis inwoneraantal bij te dragen in financiering leger.
- Militair: 1) verdeelsleutel aantal troepen per stad in de gewesten 2) accepteren Willem van Oranje als bevelhebber, geen particulier optreden van troepen tegen de Spanjaarden
- Religie: uitzonderingspositie calvinistisch geloof in Holland en Zeeland accepteren.

3) Welk historisch voorbeeld is er voor Buys?

- De Unie van Utrecht is voornamelijk gebaseerd op de Hollands-Zeeuwse Unie die in 1572 werd aangegaan (en in 1575 officieel werd vastgelegd). In principieel zijn daar alle onderdelen aanwezig die ook in de Unie van Utrecht zijn opgenomen.
- De Pacificatie van Gent kent min of meer dezelfde structuur als die verbintenis uit 1572.
- In alle drie de gevallen spreekt Oranje zich uit voor religievrede (= godsdienstvrijheid voor zowel de katholieken als protestanten). De dominantie van het gewest Holland voorkomt dat dit praktijk wordt. In de jaren 1560 en de jaren 1570, het prilste begin van de opstand, was het een kleine maar radicale groep van calvinisten die zich tot hoeders van de vrijheid van hun geloof ontpopten. De harde koers die de Spanjaarden tegen hen inzetten en hun voortdurende weigering de calvinistische eredienst toe te staan bij vredesonderhandelingen, maakten dat de calvinisten uit Holland en Zeeland alle katholieken als potentiële bondgenoten van de Spanjaarden zagen. Zij konden daarom geen religievrede accepteren.